

ZADNJE GOSTOVANJE

Branko Miklavc

Uspeh je bil velikanski! Direktorica me je pritisnila na srce, poljubljala na glavo, poskakovala je od navdušenja. Bil sem čudežen, fantastičen, neverjeten, nedosegljiv, edinstven, brez primere, nepozaben — direktorici so se svetile oči kot zaljubljeni mački.

»Srečni ste, srečni ko to zmorete! Bog vas je blagoslovil... se pravi, narava, — je hitro popravila, ker je direktorica komunistka.

»Vrnite se, pridite še ali pa kar ostanite!«

Vlak se je odpeljal, roke so mahale.

»Srečno!«

»Srečno! Srečno!«

Končno! Po tridesetih letih.

O bog, hvala ti! Čas je bil!

Ta vlak, ta isti vlak, ki me je peljal navzgor, me sedaj vozi navzdol — kot da je to drug vlak in kot da jaz nisem več jaz.

Zmagovalec!

Kdo ve, če je bil Napoleon kdaj tako srečen?

Ne morem sedeti. Letel bi.

In moja duša leti in pozdravlja.

Celo kritike, ki so me zasmehovali.

Ubogi, sedaj so osmešeni!

Priznajmo, prijetno je takole živeti, čisto drugače kot doslej, še telo je bolj prožno in vroče, nič zgrbljeno in sesedeno vase, ne, sedaj bi lahko po vseh prestanih naporih letal, skakal, duhovičil v družbah in zapeljeval.

Odslej pritičem ovenčanim, bratje smo si, blagoslovljeni s slavo, kot Puškin, kot Michelangelo, kot Petrarca, kot Dante! Odslej bom drugače hodil po cesti, ponosen, vzravnán, lep, živahen, slavljenec bogov! Le zakaj bi se pretvarjal, slava je najprvobitnejši, najbolj zdravi element v človeku, elementarnost sama po sebi, prvinska, lepa, čista, kot so vulkani in strele z neba — že divjaki so jo poznali na lovu, ko so se borili za plen, za slavo plena, za prvega lovca, v džunglah, sredi tigrov in levov. Prvič v življenju sem zares eruptiven, kot zemlja sama, kot rast, kot moč, kot energija veselja! O, ure bogov, ko smo združeni v prasili ustvarjenja! Kot bog sem svetel in ves divji!

Bog, ljubi, dragi, veliki, kot ti, sem tudi jaz obsijan nocoj z gloriijo časti! Zlato je nebo nad menoj, zlati so valovi svetlobe in ves zrak

vesolij valuje in me objema in me poljublja! Iz slave smo rojeni za slavo! Slava bogu na višavah in slava meni na zemlji! Hosana, hosana! Zbori angelov! Hosana! Zbori genijev! Hosana! Zbori Bogov! Hosana! Hosana! Orgle, topovi, činele! Hosana!

Salve! Salve!

Vlak poje po tirih slavo izbranemu potniku. Samo kupe mi je izbrala napačno usoda, preblizu je stranišču in preveč je nad kolesi. Prerukala bo slavo v prsih! Kaj zato! Naj skače, naj se raduje!

Le udarjajte bobni koles, treskaj vlak, gugaj slavo v meni, da bo pijana od sebe!

In bolj ko bom pijan sebe, bolj bom ljubil prijatelje ob sebi, ljudi, drago človeško bratstvo. Ni res, kar pravijo filozofi, da plemeniti trpljenje ljudi! Ko sem bil ponižan, zasramovan, preganjan, sem se zapiral vase, klofotal sem se s samim seboj in zato sploh nisem imel časa, da bi videl še čez okno svojih lastnih muk, preveč sem imel opravka znotraj — sedaj pa, moj lepi bog, jaz kar odpadam, topim se in pretakam v ljudi! Moja duša, moja slava gre v njih in oni tečejo vame, da se zibljejo v toplini srca, ki želi samo še dobro in se zahvaljuje njim, da so, da jih lahko imam in da imajo oni mene. O, kako vzvišeno in lepo!

Ne bom kot kapriciozne filmske zvezde in zvezdniki, ne bom se posvetil škandalom in pozabil božje zapovedi. Živel bom za človeštvo, ki bo sedaj vselej v meni, da mu dajem, sebe, svojo dušo, ki je pomembna, ki je vredna, da jo spozna. In ko spoznajo mene, spoznajo človeka nasploh. Bitje, lepo, čudovito bitje človeško! Ko bodo vedeli, da je tu na zemlji človek, da so bitja takšna kot jaz, o, ne samo jaz, ne bom postal sedaj domišljav in nadut, ko bodo videli, da sem jaz in da so tudi drugi, takšni ali malo drugačni kot jaz, da smo pravzaprav vsi takšni kot jaz in da zato, ker smo, da je zato lepo in da se zato spleča živeti. Bratje, sestre, ljubljani, ljubljene — kot Beethoven v IX. simfoniji vam darujem svoje roke! Vi... jaz... mi!

Toda ne, pazi, da ne boš samo govoril ljubeče besede! Beseda naj meso postane! Meso in dejanje bo postala moja beseda in bo med nami prebivala!

Recimo, če sedaj še naraste moja slava in če me končno najdejo za inozemski film in če dobim milijone za eno vlogo kot Lolobrigida ali Sophia Loren!

Moja prva skrb domovini!

Nestrpno že pričakujem, da mi prinese slava tudi bogastvo, ker jaz bom prvi magnat v socializmu, ki bo tudi sam socialističen.

Drago ljudstvo, moja slava je v tvojem interesu, zavedaj se in daj mi jo!

Nenadni pisk vlaka pa je sprožil strašno misel v glavi.

Kaj pa če se je direktorica zaljubila vame, saj sem še sposoben zamamiti starejše ženske, zlasti to pot sem bil zelo živahen, dinamičen, bister, spretno sem odigral vlogo žigola! Potem je pa vprašanje, če je moja umetnost zares tako velika, saj na primer v mojega simpatičnega, mladega kolega so tudi zaljubljene kritkarice, ker je zelo postaven, zelo podoben Belmondu. Celo prave coprnice mu pišejo same primadonske ocene in potujejo na počitnice za njim, da ga hvalijo in gledajo na plažah. No, recimo, da je sedaj tudi pri meni kaj takega vmes, potem pa je vse zelo žalostno in moja slava bo ostala kar pri direktorici.

Seveda, zaljubljena je!

V dvanajstih letih še ni bilo direktorja, ki bi me bil pohvalil, zato, ker so bili to moški, sedaj pa se pojavi odnekod ženski direktor, druge pasme, iz drugega balkanskega plemena in jaz postanem na mah upoštevan umetnik. Kot dim bo šla moja slava! Kot dim! Kar zmiri se in nobenih praznih upov!

V dvajsetih letih neuspehov sem se naučil, da slava v življenju sploh ni pomembna, da je to v sklopu velikega vesoljnega dogajanja prava neumnost, pa mi vzame pamet in razkači glavo tak malenkostni uspehič v neki zakotni provinci.

Dvajset let sem se boril proti častihlepju v sebi, ker mi pač ni kazalo drugače, sedaj me pa obvlada ta zanikrna strast in mi v trenutku vzame vse z muko pridobljeno človeško dostojanstvo.

Kajti ljudje, nad nami je vesolje, ki se giblje iz večnosti v večnost, neizmerni hudourniki zgodovinskega dogajanja lete kot vihar skozi čas in brišejo ljudi pod seboj. Kaj so bili in kje so milijoni čaščenih? Izgubljeni so za vedno, utonili so v oceanih smrti imenitniki z zlatimi venci, obsijani srečniki zemlje! Manj so sedaj, kot je prah pod mojim stopalom!

Neuspehi umetniki se radi izgovarjajo, da so politično preganjani, da je zadaj OZNA, ki dirigira šefom v teatrih, kdo sme in kdo ne sme igrati, koga morajo iztrebiti in koga proslaviti — pa le težko verjamem, da je to res, čeprav sem že marsikdaj zelo razžalil državo. Dejstvo je, ne morem lagati, da uspevajo v tem in onem poklicu marsikateri, ki še bolj zmerjajo naše državne ali občinske in komunalne poglavarje in ki so dejansko smrtni sovražniki prav vseh naših državnih osebnosti. Jaz pa jih vendar opazujem s precejšnjo merico dobrodušnega humorja, vsega gorja niso krivi sami. Države je težko vladati, zlasti če si pionir in šele eksperimentiraš z državo, za pomočnike pa imaš bivše rokodelce,

ki so se šele včeraj naučili razmišljati v abstraktnih oblikah. Ne, tega ne, nepošten nočem biti in zares ne morem naprtiti državi še te krivde, da je uničila tudi mene. Vzroki so drugje, prav gotovo! Preveč režiserjev in kritikov trdi, da nisem umetnik, in prevečkrat mi je žvižgala publika, da bi se lahko izgovarjal s politiko. Moram torej predvidevati, da imajo prav in da tudi zgodovina ne bo popravila njihove sodbe.

Poglejmo torej moje življenje: Kdaj, zakaj in kje se mi je zataknilo?

Biološka pogojenost in družbeno okolje oblikujeta značaj. Analizirajmo zatorej mojo biološko pogojenost in moje družbeno okolje, ki je tako klavrno vplivalo na moj individuum, ga popačilo v tako nespособnega odvečnega umetnika oz. neumetnika.

Rodil sem se za velike gospodarske krize v Ameriki, ki je delno vplivala na valutna in borzna sorazmerja tudi pri nas in ekonomsko onemogočala malega človeka — toda ne, saj jaz sem takrat razredno pripadal zatiralcem ne zatirancem! Potemtakem v družbeni ekonomiki svojega rojstva ne bom našel pravih vzrokov! Mogoče, pozneje, na prehodu, v revolucionarnem preskoku, ko voda zavre in se po VKP(b) izpremeni iz tekočega v plinasto stanje, v nenadnem preskoku iz zatiralca v zatiranca! To bomo še videli! Od mojega rojstva do revolucije je še daleč! Jaz sem preživel vendar varno kapitalistično mladost.

Zagrabimo globlje! V dno problema! V mojo strukturo — v fiziološko strukturo.

Rojen sem bil iz normalne matere in s pomočjo normalnega očeta — kljub temu moram ugotoviti, če pogledam naokrog po stricah in tetah, in še po širšem sorodstvu, da imajo nekateri prav gotovo določene nevrotične komplekse. Ko me je pri mojih treh letih ugriznil pes, ali me vsaj želel ugrizniti, sem tudi sam zapadel v psihično travmo, verjetno v neki poseben kompleks preganjanja, takrat samo od psov, ki pa se je pozneje, v zrelejših letih verjetno potenciral v kompleks preganjanja od ljudi, kar je še hujše. Moji stari očetj so bili sicer silaki, eden je z dvaindevetdesetimi leti preplaval Kolpo, to pa še ne pomeni, da je tudi rodovnik pred starimi očeti čistokrven, dva strica, nekaj tet in jaz dokazujemo nasprotno. Vsekakor je bila v telesu neka fiziološka substanca, ki je narekovala depresije — in zares, ko sem z dvema mesecema zbolel, me noben doktor ni hotel več zdraviti. Najslavnejši doktor tiste dobe je povedal materi in očetu, da sem živ mrlič in da je za takšnega živega mrliča škoda vsakega dinarja — bil je zelo pošten! To so pozneje potrdili tudi profesorji matematike, ko sem se tudi za matematiko izkazal kot živ mrlič.

Nakrušeni živčni centri so bili gotovo krivi, da si še v drugem, da celo v tretjem razredu ljudske šole nisem znal zavezati vrvic, to je

vezalk na čevljih. Zato sem doživljal pravo sramoto pred razredom, ko me je hudobni učitelj nalašč klical na kateder, da mu na stol privežem podritnik. Obupani starši so mi zagadelj kupili matador in merklin, da bi postal bolj praktičen, toda vsi nadobudni tehnični mladeniči, s katerimi so me obkrožili in ki naj bi me prevzgojili, so obupali nad menoj. Raje so spuščali milnate balončke na balkonu, kot da bi mi razlagali matadorske in marklinske spoje, povezave in razvezave. No, sedaj, če pogledamo štirideset let naprej v sodobnost, so oni spoštovani inženirji, direktorji tovarn ali še bolj spoštovani in bogati obrtniki, jaz pa sem zaflodran, propadel igralec! Kaj hočemo!

Starši so me poslali tudi v telovadno društvo, v t. im. Sokola, ki je vadil svoje pripadnike v gibčne in klene može, obenem pa jih je še navduševal za domovino in kralja. Že prvi dan sem padel z droga, na kroge pa si sploh nisem upal. Zopet ponižanje! Pa smo tam! Ponižanje z boleznijo zaradi psa, zaradi zastrupljenega želodca in jeter, ponižanje zaradi zavezovanja čevljev, matadorja in marklina, ponižanje kot Sokola... na pravi sledi smo v naši analizi, prav gotovo! Sicer se doslej tega nisem zavedal, ali gotovo so se po freudovsko, čisto podzavestno ulegla ponižanja v dušo in jo počasi oblikovala v plašno, dvomečo in nezaupljivo v svoje lastne sposobnosti.

Samo poslušajte!

Norveški trener me je videl, ko sem skakal na bregu zraven hotela. Fantje smo naložili malo snega za odskok in zaneslo nas je lahko osem do deset metrov daleč. Trener mi je rekel, da imam odličen odskok in da se dobro držim v zraku. Povabil me je na večjo skakalnico.

Preden so prišli tekmovalci s trenerjem, sem že stal na zaletišču in gledal navzdol.

Ne bo šlo lahko! Premagati se bom moral! Toda premagal se bom! Moram postati skakač! Potem bom živel skupaj s Klančnikom, z Dečmanom, z Novšakom, če bom dovolj dober seveda! Vozili se bomo na tekme, morda celo na Norveško, videl bom Dolomite, Cortino, Garmisch, Chamonix, Lahti... imel bom temno moder sviter, belo obrobljen! In norveško čepico. V smučarskih domovih je čudovito! Lesene klopi, leseni kotički ob oknu, zunaj ledene sveče in sneg, mnogo snega in za dolgo. Tekmovalce oproste šole in službe! Tri mesece so v gorah, zunaj, v gozdu, tri mesece imajo božič! To je življenje!

Kolikokrat sem se vozil v Planico in gledal skakalce, kako lete nad menoj! Vesel sem bil, če sem z njimi spregovoril besedo, ves ponosen, da poznam Dečmana in Klančnika, da ga lahko vprašam, recimo, če bodo danes trenirali, in on mi odgovori, vprašam ga, kakšen je sneg, dober

ali slab, pa mi tudi pove — in sedaj bom postal njihov tovariš! Skupaj bomo trenirali, jedli, spali in se pogovarjali! Kdo bi si mislil!

Samo premagati moram strah, za to gre! Kot temo, ko sem bil še otrok!

Tu bom drsel navzdol po zaletu!

Že do mostu lahko padem! Dobro, recimo, da zvožim in potem odskočim. Bom pravočasen? Lahko sem prehiter ali prepozen! Nimam pojma, kdaj se odžene na pravi skakalnici! Najbrž se ne bi dovolj nagnil naprej! Bal bi se, da me vrže na glavo. Zato bi me vrglo nazaj na hrbet! In pravijo, da letenje sploh še ni težko, doskok je nevaren!

Lahko si zapičim smučko v oči!

Saj skačejo tudi drugi mladi fantje na tej skakalnici, pa se jim nič ne zgodi! Zlomim si nogo, to je vse! Ampak ko bi skakal iz še večjih skakalnic, iz stometrške! Pa saj mi ni treba na stometrsko, če nočem! Primorali bi me, pod klubsko disciplino bi bil! Pa sam bi se gnal naprej, človek se ne ustavi! Hoče novih uspehov! Dobro se poznam! Bolje je, da pravočasno odneham! Da sploh ne začnem!

Lažem! Lažem! Strah me je! Nič drugega ni! Bojim se! Ne, ne smem se izgovarjati, vsaj to ne!

Tudi iz desetmeterske skakalnice nisem skočil na kopališču! Še v vodo ne!

Bojim se! Bojim! Strahopetec sem!

Če ne bom skočil danes, ne bom nikoli!

Kako lepo bi bilo trenirati z Dečmanom, s Klančnikom, z Novšakom...

Globoko je! Daleč je iztek!

Poglej, samo sekundo je treba, še manj, da se premisliš! V hipu se odločiš, niti sekunda te ne loči... vse lahko spremeniš v manj kot sekundi... drug človek bi postal, mogoče za vse življenje!

Daj, dvigni smučko, samo peto dvigni in potegni desko, samo zdrsljaj in že bi te neslo... neslo...

Neslo bi me, hitro, prehitro, ustrašil bi se in jaz bi padel pred mostom... razbil bi si glavo!

Ne, ne morem, to ni zame, jaz ne morem, jaz že ne!

Nisem skočil. Zbežal sem v hotel.

Norveškemu trenerju sem poslal pismo, da so me starši poklicali domov, ker je mama hudo obolela.

Sedaj vem, da bi bil takrat moral skočiti. Če bi bil skočil, bi igral danes Othella in Cezarja!

Posvetil sem se raje športom, ki niso nevarni.

Štiri ali petletni herojski intermezzo je bil pač samo intermezzo in danes se lahko samo še zjočem, če pomislim, kakšen možak sem postal za ubogih nekaj let. Mogoče so name vplivale tako opere, ki sem jih gledal, recimo Trubadur ali Cavaradossi, literatura, ki sem jo prebral, Winnetou in Old Shaterhand, ali pa Ero s onoga svijeta, naš vražje nagajivi Ero iz Like, ki bi lahko snel sonce z neba in ga podaril svoji ljubi. Svetli Ero! »Saj ne plota ne potoka ni, da Ero ga ne preskočil bi... ljubezen moja, veš, do sonca sega!... vso s poljubi te omamit!« Moj bog, še danes, ko sem star in betežen, s šopom šestinštirideset las na glavi, kadar ga malo cuknem na morju, od sreče skačem in zlezem na jambor, pa tulim morju in vetrovom: saj ne plota ne potoka ni, da bi Ero ga ne preskočil bi!

V meni se je za štiri leta prebudila zdrava liška kri mojih prednikov, tistega praočeta, ki je z dvaindevetdesetimi leti plaval čez Kolpo in kdo ve še kakšnih hajdukov in Erov! Tudi kri Argonavtov: pred štiri tisoč leti so prešli rodno Barje in zapustili potomca! Argonavti! O, kako čudovito je bilo živeti v kлокotanju te zdrave prakrvi, ki jo je začutilo prožno, mlado telo, nič več nerodno: naenkrat je postalo imenitno in spretno, sijajno je skakalo v daljino, v višino, metalo kopje, kroglo in disk, plavalo prsno in hrbtno, smučalo in vijugalo med smrekami — in verjelo, da je mogoče skakati čez hribe, teči po morju in leteti po zraku. Spomin je ostal: v sanjah še vedno skačem troskok, in to ne samo do državnega rekorda, ne samo čez svetovni rekord, jaz skačem, kolikor se mi ljubi, čez cele republike in države in pristanem na tleh šele, ko se naveličam ali pa postanem lačen.

Potem sem prvič slišal Čajkovskega. Sklenil sem, da bom na vseh svetovnih tekmovanjih zahteval, da mi bodo med tekom igrali njegovo peto simfonijo in ta mi bo pomagala, da bom premagal vse, da jih bom prehiteval za cele kroge, tekli do zadnje kaplje krvi, do smrti, ki pa le ne bo smrt, zmagoslavno se bom metal v cilj, s ponosnimi prsmi rezal ciljno vrstico, za svojo domovino, za našo zastavo, za Čajkovskega, za Winnetouja, za Trubadurja, za Era! Množica bo tulila! Domovina! Domovina!

Zgodilo pa se je, da sem zadnji prišel na cilj, da nisem ponosno rezal ciljne vrstice, nisem se zmagovalsko vrgel v cilj za domovino in Trubadurja, na plavalni tekmi sem skoraj utonil, tako izmučen sem bil, pri metu kladiva bi bilo kmalu kladivo vrglo mene namesto jaz kladivo, v pingpongu sem kljub nadčloveški borbenosti in skrajno spačenim obrazom doživljal poraz za porazom, v tenisu lopar ni in ni našel žogice, celo v troskoku, ki sem ga vsaj v sanjah skakal čez cele države, sem si

zvil stopalo, na kolesarskih dirkah pa me je dvakrat vrglo, enkrat med ostre kamne, drugič v telegrafarico, ker sem ravno razmišljal o Othellu, namesto da bi se bil zagrizel v dirko, preležal sem celo leto: v hoji po žici, takrat smo v Ljubljani videli prvega akrobata, ki je hodil po vrvi nad strehami, pa sem bil sploh najslabši kot v otroških letih pri mata-dorju in marklinu.

Le kaj se je zgodilo z menoj?

Umrlo je moje sportno srce.

V gledališču sem videl našega vélikega igralca.

Tisti večer se je odločila moja usoda.

Tudi jaz bom Cezar, Cyrano, Edip, Othello, Napoleon. V sebi bom oživel druge ljudi, rodil bom duše drugih iz svoje duše. Preživel bom njihove usode.

O, tragični človek, obsojen na smrt, iz smrti rojen in v smrt poslan, poln življenja, strasti in misli, samo za sekundo in za nikdar več. Obsojeni človek, podaj roko bratu obsojencu, sprejmi njegovo breme tudi na svoje rame! Na strašni poti v smrt snemi sonce z neba, dokler gori, ker zate gori samo danes! Izpij njegovo luč! In daj luči neba še luč svojih misli, svetlobo svojega srca, njim, ki pridejo! Vsi smo eno! Temi navkljub, noči navkljub! Vsi smo skupaj! Bratje! Bratje!

In ta svet pride, mora priti in mi se bomo zanj borili!

Štiri leta smo se borili.

Štiri leta so se borili.

Vpil sem na oknu demonstrantom: pobijte nas, buržuje, in začnite človeško srečo!

Sam pa sem se malo boril.

Ne smem umreti, jaz sem dragocen človek, moram ostati, da se bom boril potem, ko se ne bo borilo samo telo s telesom, ampak duh z duhom, duh za duha! Dragocen človek sem! Hotel sem v hribe k našim partizanom, pa so mi prijatelji dopovedali, kako zelo sem potreben prihodnosti, in jaz sem jim rade volje verjel. Moja beseda, moč moje strasti, vroči krik mojega srca bo preobrazil človeka! Ne smem pasti med vojno, toda potem, na odru, bom vsakokrat igral na življenje in smrt. Vse bom občutil, vsako življenje živel, vse bom spoznal! Ne smem zamuditi nobene minute dneva, ker življenje ima malo minut! Ves svet moram sprejeti vase in ves svet dati ljudem nazaj, da ga bodo čutili in ljubili. Umrl bom na odru, in to bo najsrečnejša smrt. Daroval se bom. Umrl za ljudi. Izkrvavel. Ne v hribih. Na odru. Rojen sem za jutrišnji dan!

Starši so se uprli, niso hoteli sina igralca, želeli so spodobnega človeka, recimo doktorja ali trgovca, ne pa modernega dvornega norca.

Jaz pa sem igral kar na cestah, v kopališčih, v restavracijah, medtem ko so se drugi borili v gozdovih.

V bolnišnici, kamor so me spravili, da me okupatorji niso vzeli v svojo vojsko, sem igral doktorjem Glembaye in Karamazove. Poslušati so me morali, pa če se jim je še tako mudilo k pravim bolnikom. Da spoznajo usodo Leona Glembaya in Razkolnikova.

Prisilil sem kopalce v Koleziji, na Iliriji in na Ljubljani, da so poslušali umirajočega Cyranoja. Ko so me izgnali iz kopališča, sem šel na sosedni stadion. Igral sem Cyranojevo smrt fuzbalistom in lahko-atletom, dokler nisem dobil šusa našega tedaj najboljšega jugoslovanskega strelca v trebuh in se resnično zgrudil pred golom, ob posmehu vsega moštva žogobrcsev, za katere sem tako vneto navijal in jim pisal celo sportne pesmi:

slavni Slamič zabil je gol,
do polčasa še minuta je in pol.

Moram jih prepričati! Znova pojdem na stadion, ko si potolažim trebuh. Morajo doživeti Cyranojevo usodo! Tudi nogometaši! Ne sme mimo njih! Moji fantje so! Odpuščam jim kot Kristus: saj ne vedo, kaj delajo! Ne razumejo me! Zakrite v človeških dušah spe tajne globine! Tudi v nogometaških dušah! Še bolj se moram vživeti v vlogo! Kot da bi bil jaz Cyrano! In umirati moram še bolj! Tudi če umrem, če se tako vživim, da popolnoma umrem!

Naslednji dan sem zopet igral v kopališču. Ko pa so me zopet izgnali, nisem šel več med svoje fuzbaliste, ampak domov. Ermanova bomba je bila prehuda!

Resni kulturni možje, ki sem se jim takrat privatno prikazal kot igralec, so se pa navduševali, da je naša gledališka umetnost dobila naslednika Verovška, Borštnika, Levarja, up in nado, ki bo plemenito nadaljevala njeno svetlo, slavno tradicijo. Nekateri so trdili, da bom največji traged svoje dobe, drugi, da bom največji komik, kar je baje še težje, ali pa celo oboje hkrati, kar je sploh izjemno v svetovnem merilu. Nekateri moji poznejši kritiki in direktorji so se navduševali, taisti, ki so me pozneje zmerjali in javno zasmehovali! Razume se, da sem se počasi začel še sam navduševati nad seboj, in zdi se mi, da mi je prav to splošno navdušenje pomagalo k prvim uspehom, ki pa so bili na žalost samo privatnodružbene narave — moral sem še študirati gledališko igro, da bi se pojavil pred javnostjo formiran igralec, in da bi kot božji meteor, kot poslanec usode presenetil najprej naše in pozneje svetovno gledališko občinstvo.